

Samorządowe wspomaganie rozwoju lokalnych przedsiębiorstw poprzez kreowanie kapitału społecznego

Janusz Dworak*

Lokalne przedsiębiorstwa to podmioty prowadzące działalność gospodarczą w myśl przepisów prawa, usytuowane w obrębie określonej jednostki terytorialnej – np. w gminie. Zatrudniając miejscową ludność i płacąc lokalne podatki, mają prawo wymagać: wsparcia ze strony władz samorządowych, współpracy oraz zrozumienia dla podejmowanych działań. Narastająca konkurencja, zmieniające się trendy i koniunktura, wymuszają tę współpracę, ponieważ może ona przyczynić się do zwiększenia efektywności lokalnych przedsiębiorstw, co ma bezpośrednie przełożenie na rozwój całego regionu. Jedną z form tej współpracy jest pomoc władz samorządowych w uaktywnianiu kapitału społecznego, w którego skład wchodzi następujące elementy:

- zaufanie społeczne,
- utożsamianie się ze swoim przedsiębiorstwem,
- lokalny patriotyzm i lojalność,
- współdziałanie w sytuacjach zagrożenia (klęski żywiołowe),
- brak anonimowości (rozpoznawalność i utożsamianie się w grupie),
- gwarancja bezpieczeństwa wewnętrznego i współdziałanie,
- poczucie wspólnoty i przynależności,
- pielęgnowanie kultury,
- tożsamość,
- znajomość lokalnej problematyki,
- możliwość aktywizowania grup społecznych dla wspólnych celów,
- integracja (praca, rozrywka, zabawa i nauka),
- ścisłe więzi rodzinne itp.

Celem tego opracowania jest zaakcentowanie możliwości współpracy między władzami samorządowymi a przedsiębiorcami na gruncie wspólnego kreowania kapitału społecznego.

---

* Dr, Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku.

15.1. Pojęcie kapitału społecznego

Kapitał społeczny to:

- *termin (...) oznacza umiejętności współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów [Fukuyama, 1997, s. 20];*
- *zbudowane na wzajemności i zaufaniu sieci relacji między jednostkami, które umożliwiając dokonywanie wspólnych działań, tworzą wartość ekonomiczną zarówno dla jednostek, jak i sieci, których te jednostki są członkami [Kostro, 2005, s. 4];*
- *podzielane normy, wartości postawy i przekonania – wierzenia wytwarza u ludzi skłonności w kierunku podejmowania wzajemnie korzystnych działań zbiorowych [Pogonowska, 2004, s. 19];*
- *energia pobudzająca do współpracy grupy społeczne w celu wykorzystania posiadanych zasobów dla osiągnięcia wspólnego zysku, jakim jest nie tylko ekonomiczna wartość, ale i zawiązywanie silnych więzów międzyludzkich np., małżeństwo, rodzina, grupa pracownicza, społeczność lokalna. Pojęcie kapitału społecznego wiąże się nierozzerwalnie z dochodami uzyskiwanymi przez określone grupy ludzi. Powstają one na bazie:*
  - *indywidualnych umiejętności, zdolności i doświadczeń każdego członka społeczności;*
  - *predyspozycji wrodzonych (kreatywność, łatwość nawiązywania kontaktów, otwartość, szczerłość, pracowitość, umiejętność odnajdowania się w zaskakujących lub ekstremalnych warunkach);*
  - *cech nabytych (wychowanie, wykształcenie, wpływ środowiska, religia) itp.*

Dzięki temu arsenałowi cech człowiek, wykorzystując dostępne mu narzędzia (warsztat pracy, zasoby finansowe i rzeczowe, badania naukowe, zaplecze techniczne itp.) tworzy nowe wartości i generuje dochód. Łącząc pojedynczych ludzi w grupy za pomocą odpowiedniego klucza, którym mogą być zakłady pracy, jednostki naukowe, gospodarstwa rodzinne, grupy rzemieślnicze czy menadżerskie, tworzy się podstawy do kreowania kapitału społecznego. *Zdolność łączenia się w grupy zależy od stopnia, w jakim dana społeczność uznaje i podziela wspólne wartości, przekonania i normy regulujące zachowania społeczne [Kostro, 2005, s. 6]. Umiejętnie prowadzona polityka regionalna jest w stanie wydobyć i uaktywnić te zdolności, które łączą, ale i jednocześnie wyróżniają pewne zbiorowości, tj.:*

- *grupy etniczne (Kaszubi, Ślązacy, Kujawiacy),*
- *członkowie tego samego wyznania (katolicy, ewangelicy, prawosławni itp.),*

- ludzie o podobnej profesji (rolnicy, rybacy, stolarze, górnicy, nauczyciele, lekarze itp.),
- związki rodzinne,
- mniejszości narodowościowe (Romowie, Litwini, Niemcy, Tatarzy, Łemkowie),
- właściciele (nieruchomości, gospodarstw rolnych i agroturystycznych).

Do identyfikacji tych grup przydatne są badania hermeneutyczne, ponieważ umożliwiają zrozumienie sposobu postępowania człowieka w kontekście jego doświadczeń. *Hermeneutyka – zajmuje się generalnie problemem rozumienia, pyta o to, w jaki sposób coś bądź kogoś rozumiemy, usiłuje usprawnić proces rozumienia oraz stawia sobie za zadanie wydobyć na jaw znaczeń ukrytych* [Słownik myśli filozoficznej, 2008, s. 471]. Poznawanie aspektów związanych z tożsamością różnych grup pozwoli na znalezienie podobnych przeżyć i zainteresowań, które mogą ich w przyszłości łączyć. *Relację badacza do wytworów kultury ma (...) stanowić dialog łączący przeszłość i współczesność* [Słownik myśli filozoficznej, 2008, s. 471]. Badaniem powinny być objęte, z jednej strony, pojedyncze osoby, grupy nieformalne, pracownicy zatrudnieni w przedsiębiorstwie, lokalne społeczności, nacje; z drugiej strony, wydarzenia, martyrologia, kultura, dziedzictwo, zwyczaje, tradycja, historia oraz ich wpływ na jednostkę i na zbiorowość. Na podstawie takich badań można wnioskować o dokonywanych przez lokalne społeczności wyborach i sposobach nawiązywania relacji partnerskich, zawodowych i osobistych. Szczegółowe rozeznanie w sytuacji będzie wskazówką, na bazie jakich elementów można budować kapitał społeczny (relacje, zaufanie oraz współpracę). *Punktem wyjścia poznania hermeneutycznego jest doświadczenie życia każdego pojedynczego człowieka, który stara się zrozumieć zarówno w jego jednostkowości, jak i powiązaniu z całością. Możliwość rozumienia jest więc ograniczona miejscem, czasem, sytuacją dziejową i indywidualnym horyzontem poznającego*” [Plich, Buman, 2001, s. 273]. Typowym przykładem kreowania szeroko rozumianego kapitału społecznego w oparciu o wspólne przeżycia jest Augustów. Tu powstało prężne Koło Sybiraków, które poprzez liczne prelekcje swych członków w szkołach i uczestnictwo w życiu społecznym miasta zaistniało w świadomości mieszkańców. Dzięki temu powstały liczne publikacje dotyczące tematu wojny. Były to redagowane przez młodsze pokolenie wspomnienia ludzi, którzy przeżyli koszmar obozów i deportacji. Redagowanie wspomnień spowodowało, że ich autorzy wchodzili w rozmaite interakcje, nabywali umiejętności poprawnego pisania tekstów, co ułatwiło im w późniejszym czasie przygotowanie prac magisterskich, rozpraw doktorskich z socjologii oraz budowanie nowych więzi biznesowych przez następne pokolenia. W kreowaniu kapitału społecznego ważne jest jednak, aby przeszłość i poczucie krzywdy nie ciążyło następnym pokole-

niom. Trudna historia powinna być nauką na to, jak żyć w symbiozie, jak żyć w pokoju i współpracując z sobą tworzyć nową jakość partnerstwa. Zrozumienie tej sytuacji może skutkować współpracą sąsiadujących regionów i uruchomieniem wspólnych przedsięwzięć.

15.2. Możliwości kreowania kapitału społecznego przez samorząd

Młodzi ludzie wyjeżdżają za granicę w poszukiwaniu pracy, ponieważ w Polsce brakuje im często społecznych struktur dających oparcie emocjonalne i stabilizację finansową. Nie darzą zaufaniem miejsca, gdzie nie mają dla siebie i swoich bliskich widoków na przyszłość. Dostrzegając perspektywę dobrych zarobków i doceniając swoją wartość, dobrze wykształceni Polacy wykorzystują swoje zdolności, aby za granicą budować swój dobrobyt. Wiedza jaką dysponują nie powinna być tylko martwym zasobem. Ten zasób powinien pracować i przynosić zyski. Stanie się to możliwe wtedy, gdy władze każdego szczebla rozpoznają sytuację i zainicjują działania związane z kreowaniem postaw przedsiębiorczych oraz zaangażowaniem mieszkańców w realizację wspólnych idei i pomysłów, przedsięwzięć opartych na zaufaniu i uczciwości. Tak mogą powstać zręby kapitału społecznego, który między innymi nierozzerwalnie jest związany z:

- dyskusją, dialogiem, konwersacją, negocjacjami, kompromisem, „znaczną przewagą kultury obrazu nad kulturą słowa zagraża rozwojowi społecznemu” [Narski, 1999 s. 12];
- kształceniem związanym z podnoszeniem umiejętności i przystosowywaniem się do zmieniającego się rynku pracy;
- reklamą społeczną, która powinna zachęcać do aktywności;
- moralnością i zaufaniem;
- umacnianiem więzi rodzinnych, zawodowych, kulturowych itp.

Kapitał społeczny jest wypadkową pojedynczych kapitałów ludzkich wzbogaconych o sieć powiązań uruchamianych na bazie posiadanych zasobów, zjednoczonych w realizację określonego zadania, którego celem jest aktywizacja zasobów dla osiągnięcia zysku. Wspólne kreowanie kapitału społecznego przez lokalne władze i przedsiębiorstwa może napotykać trudności z uwagi na poważne różnice w wykształceniu pomiędzy kadrą kierowniczą sfery rynkowej a samorządowej. O ile sektor rynkowy przygotowany jest do walki konkurencyjnej, to pochodząca z wyboru władza nie zawsze posiada przygotowanie mery-

toryczne do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej. Można więc przypuszczać, iż pewna grupa gmin i powiatów kierowana jest przez ludzi mających niewiele wspólnego z ekonomią i wybrana została według pewnego klucza. Ich działalność skupia się na wykonywaniu prac administracyjnych powierzonej im jednostki samorządu terytorialnego. Mimo dobrej woli w wielu przypadkach porozumienie między przedsiębiorcami a lokalnymi władzami jest niemożliwe. Ponadto, uposażenie władz lokalnych nie jest powiązane z mechanizmem rynkowym, z dobrą kondycją jednostki samorządowej i jej rozwojem. Pracownicy administracyjni wynagradzani są z budżetu gminy lub powiatu, co eliminuje lub ogranicza ich zaangażowanie w rozwój regionu. Pomimo tak dużych różnic pomiędzy przedsiębiorstwami i samorządami, konieczne jest znalezienie dziedzin, gdzie współpraca będzie możliwa i zapewni każdej ze stron odpowiednie korzyści. Stronie samorządowej – zwiększoną liczbę zwolenników, przedsiębiorstwom – zyski. Pewną wskazówkę w tym względzie dają słowa, które uzmysławiają, że *do rozwoju gospodarki lokalnej niezbędne są struktury: demograficzne, społeczne, fizyczne, instytucjonalne i informacyjne, które rozwój będą kreować, wspierać i realizować, czyli – mówiąc ogólnie – sterować rozwojem* [Parysek, 2001, s. 22]. Podstawy budowy struktur stworzyła reforma ustrojowa państwa, zaś platformą porozumienia mogą być wspólne prace nad kreowaniem kapitału społecznego w regionie.

Na szczególną uwagę zasługuje sposób interpretowania istoty kapitału przez przedsiębiorstwa i jednostki samorządu terytorialnego. Firmy w swoim zamierzeniu powstają w oparciu o prywatną własność, prywatne środki produkcji, a w konsekwencji dla prywatnego zysku. Jednostki samorządu natomiast komasują zebrane podatki do kasy wspólnego budżetu, powiększając go o kwoty za wydane licencje, pozwolenia, dzierżawy, sprzedaż gruntów, dofinansowanie państwowe itp., nie dla bogacenia siebie jako jednostki, lecz jako narzędzia rozwoju lokalnego, między innymi do wspierania lokalnych firm. Budżet w pewien sposób jest zasobem, którego głównym zadaniem jest sprawne administrowanie, poprawa infrastruktury technicznej, opieka nad najuboższymi, budowa urządzeń sportowych i rekreacyjnych itp. Budowa i utrzymanie placu zabaw dla dzieci czy ścieżki rowerowe są nie tylko nieopłacalne, ale wręcz przynoszą straty, bo rodzą zobowiązanie systematycznej opieki, ewentualnych napraw i remontów, zatrudniania pracowników do prac porządkowych czy ich konserwacji. Dopiero głębsza analiza pozwala dostrzec, że takie obiekty umożliwiają ludziom niezbędny im wypoczynek i ruch, a w konsekwencji sprawiają, że chętniej i owocniej pracują, nie chorują, żyją dłużej, są sprawni i zadowoleni. Inwestycje w infrastrukturę rekreacyjno-wypoczynkową tworzą zasoby trudne do zidentyfikowania, niewymierne, wręcz abstrakcyjne. W ten sposób dochodzi się ponownie do pojęcia

– *kapitał społeczny*. Patrząc od strony samorządów można go zdefiniować jako wszelkie działania lokalnych społeczności skoncentrowane na budowaniu pewnego zasobu, który w długim okresie będzie przynosił niewymierne korzyści na rzecz ich samych lub środowiska, w którym mieszkają. Posiłkując się przykładem ścieżki rowerowej widzimy, że sama droga nie jest w stanie przynieść zysku. Dopiero jej użytkowanie przez ludzi spędzających wolny czas na rolkach, rowerach czy hulajnogach powoduje tworzenie mechanizmów pobudzających powstawanie kapitału społecznego. Zasobem będzie w tym przypadku zbudowana ścieżka, kapitałem społecznym będą wszystkie możliwości korzystania z niej, tj. ruch, emocje, dotlenianie organizmu, wrażenia wzrokowe, a zyskiem poprawa sprawności fizycznej, wzmacnianie kondycji, odporność na choroby i stres oraz umiejętne spędzanie wolnego czasu, a także nawiązywanie kontaktów osobistych. Zysk z kapitału społecznego jest niewymierny, ale można go wyartykułować. Drugim przykładem może być młody, wykształcony człowiek, który posiada dyplom ukończenia filologii japońskiej. Nie pracując, jego wiedza jest tylko niewykorzystanym zasobem, podejmując zaś pracę uaktywnia posiadane zdolności. W tym przypadku kapitałem społecznym są relacje rodzinne i zawodowe, zaś za zysk będzie można uważać zarobione przez niego pieniądze oraz pewną abstrakcyjną wielkość informacji na temat miejsca jego zamieszkania wśród firm korzystających z jego usług. Podobnie sprawa ma się z naukowcami, którzy w wieku emerytalnym przenoszą się do małych miejscowości. Mimo że przestają być aktywni zawodowo, stają się źródłem wielu inspiracji dla młodego pokolenia, a sam fakt ich obecności wpływa na mieszkańców mobilizująco.

Samorządy posiadają warunki umożliwiające powstawanie kapitału społecznego w oparciu o lokalne zasoby. Składają się na nie głównie: potencjał intelektualny i wytwórczy mieszkańców, bogactwa naturalne, walory krajo-brazowo-klimatyczne, zasoby komunalne oraz dochody gmin. Te ostatnie zaś są uzależnione od kondycji ekonomicznej firm produkcyjnych i usługowych. Można zauważyć ponadto, iż coraz większą rolę w procesie rozwoju danego obszaru odgrywają także czynniki pośrednie takie, jak: pobudzanie, wspomaganie, inspirowanie i ukazywanie nowych możliwości podmiotom gospodarczym. Zgodnie z uniwersalną tendencją demokratyzacji rozwój kraju ma się bowiem rozpoczynać *na dole* – w gminie i powiecie, gdzie znajdują się zasoby, a ich gospodarze będą zainteresowani najlepszym wykorzystaniem istniejących warunków i możliwości. Potrzebne jest więc nowe myślenie strategiczne na przyszłość, wyrażające się w:

- zmianach strukturalnych (formułowanie nowych koncepcji działania);
- zmianach demograficznych (potrzeba ograniczenie emigracji młodych ludzi);

- innowacjach technologicznych (potrzeba śledzenia rynku, nowości);
- zmianach percepcji (mniej rutyny, więcej otwartości na pomysły);
- przyswajaniu wiedzy (nowe technologie, bieżące analizy i nowe koncepcje marketingowe);
- kreatywności i przedsiębiorczości w każdej dziedzinie;
- wspólnymi pracami praktyków i naukowców (przedsiębiorstw ze szkołami wyższymi).

Te działania mogą umożliwić powstawanie kapitału społecznego oraz jego wykorzystanie przez przedsiębiorstwa dzięki szerokiemu spektrum polityki regionalnej nowoczesnych samorządów.

15.3. Rola kapitału społecznego w rozwoju lokalnym

W dobie gospodarki rynkowej o rozwoju lokalnym nie decydują już względy polityczne, wytyczne i nakazy, lecz w wielu przypadkach czynniki związane bezpośrednio lub pośrednio z miejscem wytwarzania produktów. Ich wpływ na wielkość produkcji, cenę, jakość, markę, dystrybucję, reklamę i promocję niejednokrotnie jest trudny do określenia ze względu na dużą zmienność gustów konsumenckich. Ponadto, czas wpływa na to, iż kombinacja czynników odpowiedzialnych za atrakcyjność działalności gospodarczej podejmowanej w danym miejscu ulega zmianom. W efekcie można dostrzec, iż coraz to inne elementy mają znaczący wpływ na rozmiary produkcji, a w związku z tym, także na rozwój gminy czy powiatu. Można przy tym zauważyć, że niektóre z nich działają na zasadzie: komplementarności, substytucyjności i korelacji. Za czynnik rozwoju lokalnego można uznać każdy element środowiska wewnętrznego lub zewnętrznego jednostki terytorialnej, który zauważony i odpowiednio wykorzystany, może przyczynić się do wzrostu ilości lub jakości produktów i usług na danym terenie. Według podejścia Adama Smitha *bezpośrednimi determinantami bogactwa narodu są siła produkcyjna pracy i odsetek siły roboczej zajmującej się pracą produkcyjną* [Landreth, Colander, 1998, s. 129]. Nowatorskie podejście do klasyfikacji czynników rozwoju gospodarczego polega na tym, że identyfikuje się je na szczeblu gminy lub powiatu, nie zaś w skali całego kraju. *Działalność zmierzająca do zaspokojenia potrzeb jednostki, grupy czy społeczeństwa, przyczynia się równocześnie do rozwoju społeczno-gospodarczego* [Parysek, 2001, s. 73]. Szczególną rolę w tym względzie przypisuje się potrzebom podstawowym, które – w odróżnieniu od silnie zindywidualizowanych potrzeb wyższego rzędu – są wspólne dla całej społeczności ludzkiej. *Potrzeby, których chęć (czy wola) zaspokojenia może pobudzić rozwój lokalny, należą przede wszyst-*

kim do kategorii potrzeb powszechnych, choć nie zawsze muszą dotyczyć sfer materialnych życia społecznego [Parysek, 2001, s. 74]. Do najważniejszych czynników z punktu widzenia rozwoju lokalnego można zaliczyć kapitał społeczny, którego działanie wynika z faktu funkcjonowania człowieka w pewnej zbiorowości. Świadomość tego powinna skłonić władze samorządowe do poszukiwania różnorodnych sposobów aktywizacji poszczególnych grup ludzi na podległych im terenach. W imię rozwoju społecznego nic nie powinno być za darmo, bo to osłabia więzi społeczne. Aby dostać zasiłek lub zapomogę z urzędu pracy trzeba wykonać jakąś pracę na rzecz gminy. W ten sposób można stworzyć mechanizm zapobiegania rozdawnictwu pieniędzy ze wspólnej kasy i przeznaczyć je na inicjatywy dla dobra wspólnego. Potrzeba tylko inwencji i pomysłu samorządowców, których ustawowym działaniem winna być też działalność na rzecz aktywizacji mieszkańców. Mobilizując lokalne społeczności do kreowania unikatowej formy kapitału społecznego poprzez rozwijanie i zaspokajanie takich potrzeb, jak: samorealizacja, integracja, akceptacja, współuczestnictwo w podejmowaniu decyzji i decydowanie o własnym losie, samorządy lokalne mogą przyczynić się do podniesienia poziomu aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców. *Działalność w grupach i zespołach wynika z potrzeby podtrzymania lub przywrócenia owej pamięci zbiorowej, ujawniającej zakorzenienie w środowisku, ale i przeciwdziałającej procesom dezintegracji społeczności lokalnych* [Borzyszkowski, 1999, s. 25]. Integracja społeczności lokalnej daje poczucie własnej wartości, bezpieczeństwa i przeciwdziała patologiom społecznym, wzmacnia więzi międzyludzkie i wyzwala pozytywną energię na rzecz urzeczywistniania jakiejś idei, a ponadto zwiększa poczucie odpowiedzialności za losy gminy, powiat, województwa i kraju.

Budowanie kapitału społecznego w jednostkach samorządu terytorialnego napotyka wiele czynników utrudniających jego kreowanie. Są nimi:

- nadużywanie władzy, korupcja i nepotyzm;
- niekompetentność władz w sprawach organizacji życia społecznego;
- obawy zatrudnionych w urzędach pracowników przed utratą stanowiska, które mogą sprowadzać się jedynie do podejmowania wyłącznie działań zachowawczych;
- spory i waśnie toczące się wewnątrz lokalnych społeczności, nierzadko o podłożu gospodarczym, historycznym, religijnym lub narodowościowym;
- patologie społeczne i kryzys rodziny;
- brak wiedzy i narzędzi wspomagających tworzenie lokalnego kapitału społecznego;
- nieumiejętne wykorzystywanie zasobów komunalnych itp.

Stanowiąca trwały element rozwoju współczesnej cywilizacji globalizacja i towarzysząca jej unifikacja są zagrożeniem dla kreowania kapitału społecznego. Antidotum na te niekorzystne zjawiska może być proces tworzenia silnych wspólnot terytorialnych, a przejawem dojrzałości społecznej jest obecność struktur typowych dla społeczeństwa obywatelskiego. *Do rozwoju gospodarki lokalnej niezbędne są struktury: demograficzne, społeczne, fizyczne, instytucjonalne i informacyjne, które rozwój będą kreować, wspierać i realizować, czyli – mówiąc ogólnie – sterować* [Parysek, 2001, s. 22]. Stowarzyszenia, partie polityczne, fundacje, towarzystwa, ośrodki doradztwa rolniczego, związki zawodowe, zespoły artystyczne, kluby sportowe, kościoły czy organizacje charytatywne przyczyniają się do wzbogacenia kontaktów ze światem zewnętrznym, wzmacniają wizerunek jednostki terytorialnej, poszerzają sferę aktywności społecznej, kształtują postawy obywatelskie. Znajomość roli, jaką poszczególne grupy odgrywają w budowaniu kapitału społecznego, jest z punktu widzenia władz samorządowych bardzo istotna, albowiem wyodrębnienie elementów, na które mogą mieć wpływ będzie ważne przy opracowaniu skutecznych metod kształtowania aktywnej polityki prorozwojowej. Przy odpowiednio rozpisanej odpowiedzialności można ustalić hierarchię celów do osiągnięcia i opracować harmonogram realizacji zadań koordynujących działania poszczególnych instytucji i podmiotów na danym terenie. Nie może zaistnieć taka sytuacja, że z braku odpowiednich mechanizmów ekonomiczno-politycznych lub z innych emocjonalnych czynników, lokalne przedsiębiorstwa i lokalne władze nie tylko, że nie współpracują, ale są do siebie wrogo nastawione. Dlatego w strukturach samorządowych potrzebni będą ludzie, którzy rozumiejąc wagę kapitału społecznego, będą próbowali łączyć swoje zdolności, swój sposób widzenia świata z ideą wolnego rynku.

15.4. Możliwości współpracy przedsiębiorstw z samorządem w procesie tworzenia kapitału społecznego

Szczególnie odpowiedzialnymi za kreowanie kapitału społecznego są szkoły, szpitale i służby mundurowe. Praca w tych instytucjach niesie ze sobą pewną misyjność i odpowiedzialność moralną wobec mieszkańców. Nauczając, resocjalizując, kształcąc młode umysły, kształtując ich postawy, sprawując opiekę nad zdrowiem i dbając o wspólne bezpieczeństwo, o zabezpieczenie własności czy też poszanowanie porządku publicznego, powinny kształtować i tworzyć podwaliny pod kapitał społeczny na użytek całej zbiorowości. Natomiast rozpatrując wykorzystanie kapitału społecznego w kontekście

zwiększania zysków w przedsiębiorstwie należy przyjrzeć się poszczególnym ich grupom przyjmując za kryterium formę organizacyjną.

4.1. Działalność jednoosobowa – opiera się głównie na zasobach materialnych właściciela oraz na jego kreatywności, znajomościach i kontaktach międzyludzkich. Przykładem może być osoba, która straciła pracę z powodu likwidacji zakładu i została objęta ochroną Urzędu Pracy. Otrzymuje zasiłek dla bezrobotnych, bierze udział w szkoleniu umożliwiającym zdobycie nowego zawodu, na który jest popyt w rejonie. Po jego ukończeniu, przykładowo, zostaje kosmetyczką z prawem jazdy kategorii B. Zaświadczenie o nabytych kwalifikacjach nie rozwiązuje jej problemu. Rolą samorządu terytorialnego jest ułatwienie podjęcia własnej działalności, co można uczynić np. poprzez umożliwienie na preferencyjnych warunkach na czas określony dzierżawy pomieszczenia na działalność, lecz w zamian samorząd powinien oczekiwać zwrotu poniesionych kosztów na wykształcenie i rozpoczęcie własnego biznesu chociażby przez przyjęcie na praktykę zawodową kolejnej osoby bezrobotnej. W ten sposób społeczne pieniądze z budżetu zostają odzyskane poprzez tworzenie nowych miejsc pracy oraz przeciwdziałanie bezrobociu. Właścicielka może adaptować pomieszczenie systemem gospodarczym korzystając z pomocy swojej rodziny i znajomych, którzy w dalszym ciągu pomagając jej, konsekwentnie będą reklamować jej nowe miejsce pracy. Prawo jazdy w przyszłości może ułatwić jej zakupy towaru oraz uatrakcyjnić ofertę pracy przez dokonywanie zabiegów w domu klienta. Kapitałem społecznym dla kosmetyczki będą związki rodzinne i koleżeńskie oraz organ samorządowy. Jako osoba bezrobotna nie pozostała sama w trudnej sytuacji, oferuje się jej nowe perspektywy, ale w zamian wymaga się od niej angażowania w sprawy społeczeństwa lokalnego, np. zatrudnia na staż i praktykę inne osoby pragnące nauczyć się tego zawodu.

4.2. Firma rodzinna – korzysta z pracy i doświadczenia wszystkich jej członków. Podział pracy może być odgórnie ustalony. Często występuje hierarchiczność polegająca na roli, jaką pełni się w rodzinie. Najwięcej do powiedzenia mają rodzice lub dziadkowie, którzy zapoczątkowali działalność i posiadają doświadczenie oraz tytuł własności. Do pracy włącza się stopniowo kolejne pokolenia, które wnoszą entuzjazm, nowe wizje, innowacje techniczne, szerokie horyzonty i powodują takie zmiany, które nie pozwalają na cofanie się, lecz sprzyjają nowoczesnemu rozwojowi i nadążaniu za postępem i nowymi trendami w gospodarce. Ważne jest też dostrzeżenie przez nich zależności pomiędzy popytem a podażą, a co za tym idzie, zmianą profilu lub wielkości produkcji. Powiększająca się grupa rodzinna może korzystać z relacji pomiędzy sobą, ale też pomiędzy osobami z zewnątrz. Dzięki zgodnej współpracy na przestrzeni lat tworzą wiary-

godność, dobrą markę, są lojalni wobec siebie i wspólnie się wspierają. Zadowoleni klienci przekazują swoim znajomym pozytywne opinie i w ten sposób rozszerzają krąg potencjalnych odbiorców. Samorząd terytorialny może promować taką rodzinną firmę w folderach, w punktach informacyjnych o regionie, na targach regionalnych chwając się jej kondycją. Taka firma może stać się wizytówką gminy poprzez umieszczanie w swoim logo herbu lub nazwy miejscowości, z której się wywodzi. Tym samym, samorząd uzyskuje oprócz podatków do budżetu także reklamę. Samorząd może także jej pomóc przez inwestycję w infrastrukturę np.: poprzez sieć połączeń komunikacyjnych, poprzez ułatwienie nawiązania stosunków handlowych z miastami partnerskimi w innych krajach. Kapitał społeczny w firmie rodzinnej, to w głównej mierze sama rodzina i jej koneksje, a także szeroko rozumiana współpraca z władzami miasta, przejawiająca się między innymi w zasiadaniu w organach samorządowych.

4.3. Firma rzemieślnicza – kieruje się przede wszystkim jednym kierunkiem działania wybierając branżę, w której się specjalizują jej członkowie. Jeśli weźmiemy pod uwagę np. warsztat samochodowy to wszystkie działania skierowane zostaną na zdobycie potencjalnego klienta, jego zadowolenie, reklamę i współpracę z innymi warsztatami, np. blacharskimi, wulkanizacyjnymi i lakierniczymi po to, aby w przyszłości te zaprzyjaźnione warsztaty odwzajemniały się tym samym. Zakładamy, że podróżująca samochodem czteroosobowa rodzina zmierza do miejscowości letniskowej. Po drodze zdarza się awaria i konieczne jest znalezienie najbliższego warsztatu samochodowego. Dobrze współpracujący ze sobą ciąg rzemieślniczy zagwarantuje odpowiednią informację, naprawę, zapełnienie wolnego czasu kierowcy i jego rodzinie, nocleg, zastępczy samochód, a nawet zaproponuje odwiedzenie ciekawych miejsc w regionie. Naprawa samochodu daje zarobek nie tylko mechanikowi, ale także i innym osobom, a dodatkowo jeszcze potrafi zareklamować region i zachęcić rodzinę do powrotu w to samo miejsce. Zadowoleni konsumenci na pewno nie omieszkają pochwalić się taką opieką. Samorzady, aby urzeczywistnić tą ideę, powinny na planach miast zaznaczać miejsca, w których znajdują się warsztaty samochodowe podając również adres, telefon, godziny otwarcia. W ten sposób współpracując ogranicza się konkurencję przez przywiązanie klienta do kooperujących ze sobą warsztatów o wąskiej specjalizacji. Nawiązana w ten sposób przyjaźń pomaga rozszerzać rynki zbytu, a także powoduje wzajemną kooperację. W relacjach z innymi ludźmi kształtuje się nie tylko kapitał jako zysk materialny, ale i kapitał społeczny tworząc więzi międzyludzkie. Rola samorządu polegać może na integracji środowisk rzemieślniczych, poprzez lansowanie idei kastrów rzemieślniczych, do propagowania tego typu działalności i czynnego wsparcia w postaci cyklu spo-

tkań z prawnikami i doradcami. W zamian za tak rozumianą promocję, która może być przyczyną wzrostu zysków, rosną wpływy z podatków do kasy jednostki samorządowej.

4.4. Instytucje państwowe – zatrudniają dziesiątki lub setki pracowników, nie oczekując od nich niczego więcej niż działania według przygotowanego dla nich wzorca, systemu zarządzeń, nakazów, przepisów i szczegółowych zakresów działania. Urzędnik otrzymuje odpowiedni instruktaż i wykonuje tylko przewidziane w procedurach zadania. Nie oczekuje się od niego własnej inwencji, lecz wykonywania ściśle określonych czynności, badając od czasu do czasu normy ich wykonania. Pracownik taki nie jest zainteresowany pracą w innym dziale, bo tam obowiązują inne wymagania i inne procedury. Istnieją wyspecjalizowane komórki, które zajmują się szczegółowo planowaniem, zaopatrzeniem czy logistyką. Przyjaźń czy sympatia ludzka nie wpływa na jakość i ilość wykonywanej pracy. Praca zawodowa nie jest powiązana z życiem osobistym pracownika. Zaletą takiej pracy jest bezpieczeństwo i ochrona pracownika przed zwolnieniem. Instytucje państwowe nie przynoszą zysku, nie wytwarzają dochodu, nie tworzą też kapitału społecznego, bo nie muszą zabiegać o zdobycie klienta.

4.5. Przedsiębiorstwo prywatne – zatrudniające dużą ilość pracowników, stawia przed nimi precyzyjnie wyartykułowane zadania do wykonania. Przykładowo w firmie budowlanej oczekiwana jest współpraca i fachowość na każdym stanowisku, każdy zależny jest od każdego. Istotna jest terminowość i precyzja, a pracownik jest rozliczany i oceniany na bieżąco z wykonanej pracy. Niewykonanie zadania skutkuje karą lub w najgorszym przypadku zwolnieniem. Pracodawca jest ograniczony do przestrzegania kodeksu pracy, indywidualne warunki zatrudnienia i płacy ustanawia sam. Chętnie angażuje rodziny dobrych robotników, licząc na ich zdyscyplinowanie i rzetelną pracę. Pracownicy utożsamiając się z firmą podporządkowują często swój wolny czas potrzebom chwili, za co czeka premia i dostrzeżenie ich zaangażowania, co skutkuje obustronnym zaufaniem i buduje mocne relacje partnerskie. Rodziny zatrudnionych wspierają ich i solidaryzują się z nimi rozumiejąc potrzebę wywiązania się z planowanych terminów. Często wyjeżdżają na wspólny wypoczynek organizowany przez przedsiębiorcę, gdzie mogą się integrować i zaprzyjaźniać. Z jednej strony, otrzymywany zarobek adekwatny jest do włożonego wysiłku i zaangażowania, a z drugiej strony, taki pracownik jest dostrzegany przez pracodawcę i buduje podwaliny zaufania, a nawet jego niezbędność w prężnie działającej firmie. Więzi łączące rodzinę oraz specjalne warunki traktowania dają perspektywy obu stronom, bo każdy widzi swoją przyszłość we współpracy. Rolą samorządu w procesie budowy kapitału spo-

łecznego jest szeroko rozumiana promocja w zamian za realizację wspólnych przedsięwzięć. W odpowiedzi na przychylność władz, firma może być jednym ze sponsorów budowy obiektów użyteczności publicznej. Wspólne budowanie kapitału społecznego polega na wspieraniu działań firmy i kreowaniu korzystnego ich wizerunku w otoczeniu.

4.6. Spółdzielnie specjalistyczne (mleczarska, mieszkaniowa, rolnicza, pszczelarska) zrzeszają w swym gronie członków, których łączy albo wspólna praca, albo wspólna własność. Członkowie wspólnie wybierając rady nadzorcze spośród siebie, rozliczają się w okresie sprawozdawczo-rozliczeniowym z działalności. Zarządy spółdzielni w ścisłym gronie podejmują decyzje za wszystkich. Spółdzielnie stanowią niekiedy zamknięte enklawy składające się tylko z określonego rodzaju członków, nawet nieznających się między sobą. Głównym celem ich działania jest zarządzanie wspólnym majątkiem lub obrona ich grupowych interesów. Spółdzielnie (zwłaszcza mieszkaniowe) to mieszkańcy regionu, którzy nie szukali pomocy u władz, lecz własnym wysiłkiem stworzyli sobie warunki bytowania inwestując pieniądze w tej miejscowości. W zamian samorządy stwarzają im infrastrukturę w postaci odpowiedniej ilości żłobków, przedszkoli, szkół, domów kultury, obiektów sportowych, zieleńców, parków oraz dróg dojazdowych. Spółdzielnie mieszkaniowe to dla samorządów pomoc w zapewnieniu ludziom mieszkań. Ich wielkość wskazuje także na zamożność i zaradność mieszkańców. Samorządy planując przyszłość przewidują nowe tereny pod kolejne inwestycje, budują sieć połączeń drogowych, zapewniają usługi komunalne itp. Spółdzielnie zaś same dodatkowo organizują przestrzeń wypoczynkową dla swoich członków np. piaskownice dla dzieci, place zabaw, zieleńce itp. W tym przypadku budowa kapitału społecznego przejawia się we współzależności, ponieważ właściciele lokali spółdzielni mieszkaniowych to również mieszkańcy danego osiedla, którym zależy, aby wzajemne relacje układały się w prawidłowy sposób.

Każdy z wymienionych podmiotów w pewnym stopniu zależny jest od samorządów terytorialnych, wszystkie współtworzą kapitał społeczny w określonej lokalnej przestrzeni. Przykładowo, od jakości współpracy będzie zależał w wielu przypadkach los lokalnego przedsiębiorstwa, które niekoniecznie trzeba będzie stawiać w stan upadłości, likwidować czy redukować w nich produkcję, zwiększając tym samym rozmiary bezrobocia. Dobrze zainicjowana współpraca na gruncie kapitału społecznego może zaowocować zmianą profilu działalności, rozbudową czy restrukturyzacją, co pozwoli na utrzymanie, a nawet zwiększenie zatrudnienia.

* * *

Na bazie powyższych rozważań można w inny sposób popatrzeć na pojęcie kapitału społecznego przedstawione przez Fukuyamę. Jego definicja kładzie nacisk na *umiejętności i współpracę międzyludzką w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów*. Jest to ujęcie statyczne. Same umiejętności i współpraca stanowią bowiem martwe zasoby. Definicja Fukuyamy nie do końca wyartykułowała korzyści związane z pojęciem kapitału, a tymi są najczęściej zyski wyrażone w pieniądzu. Należy zrozumieć dynamiczną stronę kreowania kapitału społecznego. Należy zauważyć, że pojęcie *kapitału społecznego* składa się z dwóch części tworzących wspólnie nową jakość. Pierwsza część to *kapitał*, czyli pewna energia, twórczość, przedsiębiorczość niemierzalna siła, dzięki której posiadany zasób powiększa się o nową wartość. Druga część to słowo *społeczny*, inaczej grupowy – sugeruje, że dotyczy ludzi działających w pewnych strukturach lub połączonych pewnymi emocjonalnymi więzami. Kontekst łączący pojęcia *kapitał* i *społeczny* upoważnia do stwierdzenia, że to relacje między członkami grupy mogą przynosić większy dochód firmie, która je posiada niż tej, która jest ich pozbawiona. Firma rodzinna może czerpać dodatkowe korzyści z wzajemnych powiązań. Jednak relacje pozbawione w swym zamyśle pozyskiwania zysków nie mogą stanowić kapitału społecznego. Słowo kapitał nie może zejść z pola widzenia, bo jest meritum definicji. Samorządy zmuszone są uzmysłwić sobie jaka wielka siła może tkwić w niewykorzystanym, miejscowym kapitale społecznym i jaką rolę pełni on w rozwoju każdego regionu.

Streszczenie

Lokalne przedsiębiorstwa dając zatrudnienie i płacąc podatki mają prawo wymagać wsparcia ze strony lokalnych władz. Narastająca konkurencja w zakresie poszukiwania nowych zasobów zmierza do wyposażenia przedsiębiorstw w dodatkowe czynniki prorozwojowe. Takimi czynnikami mogą być prowadzone wspólnie z samorządem lokalnym, działania na bazie kapitału społecznego. Badania związane z kapitałem społecznym powinny obejmować, z jednej strony, pojedyncze osoby, grupy nieformalne, pracowników, lokalne społeczności, nacje oraz, z drugiej strony, wydarzenia, martyrologię, kulturę, dziedzictwo, zwyczaje, tradycję, historię i ich wpływ na jednostkę i na zbiorowość. Na ich podstawie można wnioskować o dokonywanych przez lokalne społeczności wyborach i sposobach nawiązywania relacji partnerskich, zawodowych i osobistych. Zręby kapitału społecznego są nierozdzielnie związane z dyskusją, dialogiem, konwersacją, negocjacjami, kompromisem, kształceniem, reklamą społeczną, moralnością i prawem. Samorządy

posiadają warunki umożliwiające powstawanie kapitału społecznego na bazie lokalnych zasobów i mogą drogą pośrednią pobudzać, wspomagać, inspirować i ukazywać nowe możliwości przedsiębiorstwom, aby zapewnić im rozwój. W dobie gospodarki rynkowej o rozwoju lokalnym nie decydują już względy polityczne, wytyczne i nakazy, lecz w wielu przypadkach czynniki związane bezpośrednio lub pośrednio z miejscem wytwarzania produktów. W imię tworzenia kapitału społecznego nic nie powinno być za darmo, aby dostać zasiłek lub zapomogę od społeczeństwa trzeba wykonać jakąś pracę na jego rzecz. W ten sposób społeczeństwo skutecznie może stworzyć mechanizm zapobiegania rozdawnictwu pieniędzy ze wspólnej kasy i przeznaczyć je na inicjatywy dla dobra wspólnego. Integracja społeczności lokalnej daje poczucie własnej wartości, bezpieczeństwa i przeciwdziała patologiom społecznym, wzmacnia więzi międzyludzkie. Wyzwala również pozytywną energię na rzecz urzeczywistniania jakiejś idei, a ponadto zwiększa poczucie odpowiedzialności za losy swojej *Małej Ojczyzny*. Przejawem dojrzałości społecznej jest obecność struktur typowych dla społeczeństwa obywatelskiego. Znajomość, jaką poszczególne struktury lokalnych społeczności odgrywają w budowaniu kapitału społecznego, jest z punktu widzenia władz samorządowych bardzo istotna, albowiem wyodrębnienie elementów, na które mogą mieć wpływ będzie istotne przy opracowaniu skutecznych metod kształtowania aktywnej polityki prorozwojowej. Nie może zaistnieć taka sytuacja, że z braku odpowiednich mechanizmów ekonomiczno-politycznych lub z innych emocjonalnych czynników, lokalne przedsiębiorstwa i lokalne władze nie tylko, że nie współpracują, ale są do siebie wrogo nastawione. Dlatego w strukturach samorządowych potrzebni będą ludzie, którzy rozumiejąc wagę kapitału społecznego, będą próbowali łączyć swoje zdolności, swój sposób widzenia świata z ideą wolnego rynku, będą zapożyczali gotowe wzorce z krajów zachodnich i wdrażali je na naszym terenie, dopasowując do rodzimych realiów.

Summary

Supporting of Local Business's Development by Creating Social Capital

The research on social capital should be extended on an individual person, informal groups, employees, local communities and nations. However, at the same time, this research should also consider historic events, martyrology, culture, heritage, customs, tradition, history and the influence they have on the individual person and the community. The research lets us draw some conclusions concerning the choices made by local communities and the ways in which professional and personal relationships are established. The frames

of social capital are strongly connected with a discussion, a dialogue, conversation, negotiation, compromise, education, social advertisement, morality and law. Local authorities are in a position to provide conditions in which social capital can develop on the basis of local resources. They can also, in an indirect way, stimulate, support, inspire and present new possibilities to companies, and let them develop. In the time of market economy, local development is not limited by any political issues, regulations or orders. In many cases, local development depends on the elements which are directly or indirectly related to the place where goods are produced. Nowadays, nothing should be for free for the sake of creating social capital. To obtain a benefit from the society, it is necessary to do something for the society first. In this way, the society will be able to create a reliable system which can prevent giving away the money from the common funds and to invest this money into common welfare. The local community integration reinforces the feeling of positive self esteem, the feeling of being safe and it prevents social pathology. This integration also reinforces human relationships and it stimulates positive energy that can be used to realise some ideas. Moreover, the local community integration increases our responsibility for our local homeland. The signs of social maturity are the structures typical for the civil society. The knowledge of particular structures in the local community and of the role they play in creating social capital, is very important for the local authorities. This is because the local authority must define these elements which it can influence. This will be essential for defining some efficient methods of stimulating active, development-oriented policy. The situation, where local enterprises and local authorities do not cooperate and present hostile attitude to each other because of the lack of some proper economic and political mechanisms, or any other emotional factors, should never happen. Therefore, the local authority structures need people who can understand the significance of the social capital, and who will try to use their skills and the way they perceive the idea of free market for implementation of ready examples from the western countries to our country, adjusting them to our reality.

Bibliografia

- Borzyszkowski J. (red.) (1999), *Region i ludzie a historiografia i tożsamość. Materiały z II Zjazdu Historyków Regionalistów w Gdańsku-Starbieniu 22-24. XI. 1996 r.*, Ciechanowskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk-Ciechanów.
- Fukuyama F. (1997), *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, PEN, Warszawa.

- Landreth H., Colander D.C. (1998), *Historia myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kosiedowski W. (2001), *Teoretyczne problemy rozwoju regionalnego*, [w:] Adamiak J. i in., *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*, Dom Organizatora TNOIK, Toruń.
- Kostro K. (2005), *Kapitał społeczny w teorii ekonomicznej*, *Gospodarka Narodowa* nr 7-8.
- Narski Z. (1999), *Co zagraża społeczeństwu, o kulturze współżycia*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Parysek J.J. (2001), *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- Plich T., Buman T. (2001), *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie, Warszawa.
- Pogonowska B., (2004), *Kapitał społeczny – próba rekonstrukcji kategorii pojęciowej* [w:] Januszek H. (red.), *Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Słownik myśli filozoficznej* (2008), Wydawnictwo Szkolne PWN, Bielsko Biala.